

peger på 1) globalisme, i betydningen øget internationalt samarbejde, og afkald på anvendelsen af magtmidler, og 2) afspænding og handel, der motiveres af et ønske om, dels at undgå en militær konfrontation med Vesten og dels et økonomisk udbytte. Det konservative alternativ peger på 3) autarki, hvilket vil sige, at Sovjetunionen skal reducere sine relationer til omverdenen, og koncentrere sig om sin egen blok og på at klare sig selv økonomisk. Den sidste strategi, der opstilles, er 4) ekspansionisme, der defineres som brug af våbenmagt eller militær/materiel støtte for at udvide den sovjetiske indflydelse og kontrol i verden, det vil først og fremmest sige den 3. verden.

Lena Jonson drager således mange interessante faktorer frem til forståelse af den sovjetiske udenrigspolitik. Som følge af hæftets omfang kan de dog ikke alle få en lige grundig diskussion, hvilket dog ikke skal afholde nogen fra at stifte nærmere bekendtskab med hæftet. Det kan anbefales, hvis man ønsker en forståelse af den sovjetiske udenrigspolitik, der rækker ud over den, der gives i den daglige avislæsning.

Dan Frederiksen

Toni Liversage, At erobre ordet. Kvinderne og arbejderbevægelsen. København: Tiderne skifter, 1980. 221 sider, 88 kr.

Toni Liversage har sat sig for historisk at gøre op med forestillingen om, at kvinderne udgør bagtroppen i klassekampen og de revolutionære omvæltninger. Toni Liversage afviser denne forestilling som en overfladisk registrering af det faktiske forhold, at kvinder i forhold til faglig og politisk organisering er mindre aktive end mænd. Med udgangspunkt i årsagsforklaringen herpå, nemlig den at kvinderne ved siden af erhvervsarbejde har hovedansvaret for det hjemlige, vil forfatteren vise, at kvindekampen rummer overskridende og radikale muligheder, der peger frem mod en anden måde at leve og organisere samfundet på. Netop fordi en fagligt aktiv kvinde med ansvar for det hjemlige bliver stillet over for helt andre problemer end en mand, kan tilspidsede situationer medføre, at kvinder er nødt til at inddrage områder, der ligger uden for produktionen i den faglige kamp, at indse at tingene hænger sammen, selv om de på overfladen synes at være adskilte.

I sin eftersporning af de tilfælde, hvor kvinder har aktioneret på trods af de enorme barrierer af blandt andet praktisk art, som de har måttet overvinde, har Toni Liversage valgt at koncentrere sig om arbejderkvinder og om perioden 1870-1914 i Danmark, England, Tyskland og USA.

Intentionen er at undersøge den historiske baggrund i arbejderbevægelsen, hvor

peger på 1) globalisme, i betydningen øget internationalt samarbejde, og afkald på anvendelsen af magtmidler, og 2) afspænding og handel, der motiveres af et ønske om, dels at undgå en militær konfrontation med Vesten og dels et økonomisk udbytte. Det konservative alternativ peger på 3) autarki, hvilket vil sige, at Sovjetunionen skal reducere sine relationer til omverdenen, og koncentrere sig om sin egen blok og på at klare sig selv økonomisk. Den sidste strategi, der opstilles, er 4) ekspansionisme, der defineres som brug af våbenmagt eller militær/materiel støtte for at udvide den sovjetiske indflydelse og kontrol i verden, det vil først og fremmest sige den 3. verden.

Lena Jonson drager således mange interessante faktorer frem til forståelse af den sovjetiske udenrigspolitik. Som følge af hæftets omfang kan de dog ikke alle få en lige grundig diskussion, hvilket dog ikke skal afholde nogen fra at stifte nærmere bekendtskab med hæftet. Det kan anbefales, hvis man ønsker en forståelse af den sovjetiske udenrigspolitik, der rækker ud over den, der gives i den daglige avislæsning.

Dan Frederiksen

Toni Liversage, At erobre ordet. Kvinderne og arbejderbevægelsen. København: Tiderne skifter, 1980. 221 sider, 88 kr.

Toni Liversage har sat sig for historisk at gøre op med forestillingen om, at kvinderne udgør bagtroppen i klassekampen og de revolutionære omvæltninger. Toni Liversage afviser denne forestilling som en overfladisk registrering af det faktiske forhold, at kvinder i forhold til faglig og politisk organisering er mindre aktive end mænd. Med udgangspunkt i årsagsforklaringen herpå, nemlig den at kvinderne ved siden af erhvervsarbejde har hovedansvaret for det hjemlige, vil forfatteren vise, at kvindekampen rummer overskridende og radikale muligheder, der peger frem mod en anden måde at leve og organisere samfundet på. Netop fordi en fagligt aktiv kvinde med ansvar for det hjemlige bliver stillet over for helt andre problemer end en mand, kan tilspidsede situationer medføre, at kvinder er nødt til at inddrage områder, der ligger uden for produktionen i den faglige kamp, at indse at tingene hænger sammen, selv om de på overfladen synes at være adskilte.

I sin eftersporning af de tilfælde, hvor kvinder har aktioneret på trods af de enorme barrierer af blandt andet praktisk art, som de har måttet overvinde, har Toni Liversage valgt at koncentrere sig om arbejderkvinder og om perioden 1870-1914 i Danmark, England, Tyskland og USA.

Intentionen er at undersøge den historiske baggrund i arbejderbevægelsen, hvor

kvindekampen ikke blev en integreret del af klassekampen, men snarere blev underordnet denne. Netop årene 1870-1914 begyndte kvinderne for alvor at komme ind i industrien og organisere sig. Samtidig blev de grundlæggende elementer i arbejderbevægelsens kvindepolitiske teori og praksis udformet i perioden. Kvindepolitikens udgangspunkt blev imidlertid taget i arbejdssituationen. Man forholdt sig ikke offensivt til for eksempel hele seksualitetsproblematikken. Først op mod 1. verdenskrig og specielt i mellemkrigstiden blev arbejderbevægelsen tvunget til at forholde sig til dette område. I et vist omfang inddrager Toni Liversage derfor disse år.

Ovenstående er resulteret i en god og velskreven bog, omend den ikke opfylder sin intention.

Bogen viser på meget illustrativ vis, hvorledes arbejderkvinderne i deres første organiseringsbestræbelser ikke kun måtte kæmpe mod klassefjenden, men også mod deres mandlige kammerater. Der var ikke tale om solidaritet og fælles strategi. Tværtimod blev kvinderne faktisk i arbejderbevægelsens tidligste år ofte udelukket fra fagforeningerne. Kravet om forbud mod kvindearbejde i industrien var heller ikke sjældent at høre blandt mandlige arbejdere.

Selv om socialismens teoretikere forstod kapitalismens behov for kvindearbejdet og at dette var kommet for at blive, så måtte kvinderne kæmpe en hård kamp for at komme til orde, for at erobre ordet i arbejderbevægelsens faglige og politiske organisationer. "At erobre ordet" dækker her to ting. Dels måtte mændene overbevises om nødvendigheden af at inddrage kvinderne i det politiske og faglige arbejde og dels måtte den socialistiske bevægelse bringes til at opstille en tilfredsstillende politik som svar på kvindespørgsmålet.

Toni Liversage fremhæver, at denne politik ikke blev formuleret. Generelt havde arbejderbevægelsen svært ved at forholde sig til kvindekampen, men på intet tidspunkt forsøgte man at antaste den patriarkalske grundholdning, at nedbryde de privilegier, som manden havde qua de eksisterende magtforhold i familien, hvor kvinderne på trods af udearbejde havde hovedansvaret for børn og husarbejde.

I gennemgangen af de første kvindekampe viser Toni Liversage desværre ikke, hvordan kvindernes husmoderfunktion rent praktisk vanskeliggør faglig og politisk aktivitet. Eller hvordan rollen som dobbeltarbejdende medvirker til en radikal politisk helhedsopfattelse. Kun én gang bliver dette tematiseret. Dette sker i forbindelse med den store strejke i tekstilindustribyen Lawrence (USA) 1912. Mange kvinder var involveret heri, og strejken blev specielt kendt, fordi man måtte sende arbejderbørn ud af byen.

Toni Liversage viser heller ikke, hvordan der på det mere teoretiske plan in-

den for arbejderbevægelsen efterhånden blev udviklet en politik (der senere udmøntes i socialpolitikken), der med sine krav om for eksempel ordentlige pasnings- og plejeordninger for børn, syge og gamle, vel på en eller anden måde tog udgangspunkt i kvindesituationen. I bogen gøres kampen for reproduktionskontrol lige med kampen for fødselskontrol.

Netop kravet om fødselskontrol er altafgørende for kvindefrigørelsen, idet en adskillelse af kønslivet og forplantningen er en forudsætning for kvindernes selvbestemmelse over egen krop. Hermed er også muliggjort en sexuel frigørelse, der er et vigtigt udgangspunkt for kampen mod den kønspolitiske undertrykkelse såvel hjemme i familien som ude i det pulserende liv. Men som en logisk konsekvens af den patriarkalske dominans i arbejderbevægelsen bekæmpede denne langt op i dette århundrede alle bestræbelserne på at muliggøre fødselskontrol blandt arbejderkvinderne (det gjaldt både præventionsoplysning som kampen for fri abort).

Ansvarer herfor må ikke mindst tillægges Clara Zetkin, som var hovedansvarlig for udarbejdelsen af såvel II som III Internationales kvindeteori og -politik. Toni Liversage viser, hvorledes en af de store kvinder i arbejderbevægelsens historie var medvirkende til, at fødselskontrol forblev en privat sag og ikke blev gjort til en partisag.

Andre grupper i samfundet kæmpede imidlertid for fødselskontrol. I bogen nævnes disse grupper, organisationer, enkeltpersoner og deres arbejde.

Desværre giver Toni Liversage ingen analyse eller forklaring på, hvorfor arbejderbevægelsen kunne indtage det standpunkt, at børnebegrænsning var en afledning af klassekampen eller at børnebegrænsning ligefrem ville betyde selvmord for den socialistiske bevægelse. Eller hvorfor drivkræfterne i den seksualpolitiske udvikling må tillægges for eksempel den borgerlige kvindebevægelses venstrefløj, radikale intellektuelle, revolutionære smågrupper - ofte af anarkistisk observans.

Denne mangel gør sig som sagt også gældende i spørgsmålet om betydningen af kvindernes husmoderfunktion i den socialistiske kamp, hvor hun ikke viser, at denne funktion kan radikalisere klassekampen. Dette hænger på mange måder sammen med bogens form.

Bogen bringer ikke egentlige nye oplysninger, men alligevel har den nogle videnskabelige bindinger i fremstillingsformen, der er af det onde. Det er udmærket, at der produceres læsevenlige sammenskrivninger af faghistorikeres mere detaljerede og til tider yderst kedsommelige arbejder. Men en sådan fremstilling må til gengæld være styret af for eksempel en journalistisk, pædagogisk, politisk idé, således at fremstillingen får et overordnet mål.

Toni Liversage har et sådant mål, men desværre lader hun sig mere styre af

det foreliggende materiale hen imod en traditionel historisk fremstilling end af sin overordnede intention. Da netop de anvendte kilder eller den traditionelle historieforskning ikke har kunnet svare på, hvordan kvinderne klarede at være aktive fagligt og politisk på trods af husmoderarbejdet eller hvorfor arbejderbevægelsen på det seksualpolitiske område har tjent reaktionen mm., burde Toni Liversage have løsrevet sig fra den historiske tradition. I stedet for at bruge plads på helt umotiverede beretninger (om for eksempel slaget på Fælleden) burde hun faktisk have vist eksempler på det overskridende i kvindekampen.

Hertil må der inddrages litteratur, som ikke traditionelt har været anvendt i den historiske forskning, men som med de senere års interesse for socialhistorie er ved at vinde indpas som kildesupplement. Det gælder for eksempel erindringslitteratur. Endnu ærgerligere er det, at Toni Liversage ikke har inddraget dette, når hendes litteraturliste indeholder en del fine titler herpå. Og i de enkelte tilfælde, hvor hun faktisk benytter sig af erindringer, da illustrerer disse netop kvindernes dobbeltarbejde, men også deres radikalitet (i Bill Haywoods erindringer om Lawrence-strejken for eksempel).

Men når dette er sagt, skal det indrømmes, at bogen er en spændende og morsom skreven fremstilling af vort samfunds tidligste kvindekamp. Den trækker vigtige navne og begivenheder frem. Samtidig giver den ideer til videre arbejde.

Helle Otte

Multinasjonale selskabers rolle i de nordiske lands økonomi, Nordisk udredningsserie A 1979:19, Stockholm 1980, 298 sider.

Mens man i dag kan få oplysninger om befolkningens fordeling på næsten ethvert tænkeligt karakteristikon, er det stadigvæk meget vanskeligt at få oplysninger frem om private virksomheder. Specielt stort er problemet, hvis man ønsker oplysninger om de multinationale selskabers rolle. I en oversigt, som Financial Times offentliggjorde (27/8 1980), viste det sig, at kvaliteten af de oplysninger, som virksomhederne offentliggør i Danmark, lå helt i bund. Internationalt set rangerede Danmark her på linje med Sydafrika.

I lyset af de store vanskeligheder, der er med at skaffe oplysninger frem, er det positivt, at Nordisk Råd tog initiativ til en "undersøgelse af de multinationale selskabers rolle i de nordiske landes økonomier og vurdere, om denne undersøgelse giver grundlag for fælles nordisk lovgivning og/eller andre forholdsregler" (fra projektets mandat).

Nu - fem år efter denne vedtagelse - foreligger så resultatet af dette kortlægningsarbejde. Projektet har været ledet af Olav Knudsen fra Oslo Universitet,